

9804

ՀԱՅ ԲՈՂՈՔ. ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ԲԱՐԵՎԱՐԳՈՒԹԻՒՆԸ

ՊԱՏԱՍԽԱՆ ՄԸ

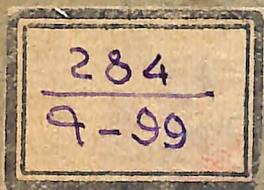
ՎԵՐ. Ա. Ա. ՊԵՏԻԿԵԱՆԻ

ՆԻԻ ԵՕՐՔ

Գրեց՝ Խ. Ս. ԳՈՒՐԵԱՆ

1936

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
ՅԱԲԷԹ ՊԱՂՏԱՍԱՐ

Տուպրէ փողոց թիւ 12 Բ.

ԹԵՖԻՔԻՅԷ, ԳԱՀՈՐԶ

ՀԱՅ ԲՈՂՈՔԻ ԵԿԵՆՑԻՈՅ ԲԱՐԵԿԱՐԳՈՒԹԻՒՆԸ

ՊԱՏԱՍԽԱՆ ՄԸ ՎԵՐ. Ա. Ա. ՊԵՏԻԿԵԱՆԻ, ՆԻԻ ԵՈՐԳ

Գրեց՝ Խ. Ս. ԳՈՒՐԵԱՆ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Բեմին անիշխանականությունը: Քարոզիչներու քերուսությունը: Կեդրոնական հեղինակություն պակասը: Արհամարհանք դեպի հոգեւոր արժեքներ: Աշխարհականացում եւ «Ֆեմինիզմ»: Քաւութեան ուրացումը: Կիրակին չե օրը Տերունական: Նկեղեցին անբխոս եւ անաշտանակ: Անհոգածություն դեպի աղբասներ եւ թուաւություն: Հոգեւոր եղբայրություններ: Նրկու բեւեռներ, յանդուգն ուրացություն եւ աղանդաւորություն: Փրկութիւնը, որ կը սպասուի Հայոց Նկեղեցիէն:

«Հայաստանի Կոչումը»-ին հերկոյ տարւոյս Մայիսի թիւերուն մէջ Վեր. Ա. Ա. Պետիկեանի ստորագրութեան տակ յաջորդաբար երեւցան չորս յօդուածներ Հայ Բովնական Նկեղեցոյ Բարեկարգութեան վրայ: Վեր. Անդրանիկ Պետիկեան, արժանաւոր որդին Գրողի, հովիւն է Նիւ Եորքի Հայ Աւետարանական Նկեղեցոյ եւ քսան տարիէ ի վեր կը քարոզէ տնոր բեմէն ամենայն ձեռնհասութեամբ: Նիւթը այժմէական է եւ յօդուածագրին գտնականները իրենց կախն հռչակաւոր վերադարձումներ կը յանդին կարգ մը եզրակացութեանց, որոնք թեկադրութիւններ են Հայ Նկեղեցիէն ծիսական փոխառութեանց համար: Կը գնահատուի «Արեւ»ի խմբագրատեղան տղատամտութիւնը, որով նա վերադառ-

- 3 -

Հայ Բողոքական Եկեղեցին լինելով տրդէն օտար հաս-
տատութիւն մը պոչտաման ձեւով, և փոխառաւ իր
վարչական դրութեամբ, անոր հետ կապուած սերտեղը
Ամերիկայի նման համայնակուել երկրի մը մէջ տեւի
ենթակայ է ձուլուելու այն տարրերուն հետ, որոնք
իրեն ծնունդ տուին: Ահա՛, այս մասնազուլեամբ Վեր-
Ս. Պետիկեան Հայ Բողոքական Եկեղեցւոյ բարեկար-
գութեան հարցը կը վերաբարձէ և իրր դարման կը
թելադրէ անոր ազգայնացումը կամ լուսաւորչակու-
նացումը, առանց խաթարելու և եղծելու անոր դաւա-
նական դիմադրի՞ծը, որուն պահպանման նա կը ներկայա-
նա նախանձախնդիր վկայ, հաւատարմ վերամտորդիչ
այն դերին, զոր Հայ Աւետարանականութիւնը կոչուած
է կատարել դեռ այս բազմաշարժար ազգին մէջ:

Հայ Բողոքական Եկեղեցւոյ իր ծէսերով և պաշ-
տաման դրութեամբ ազգայնացումին հաւատացող մը
լինելով հանդերձ դժուար է ինձ համոզուիլ թէ ազգայ-
նացումով միայն, ինչպէս բացատրուեցաւ ի վերեւ,
Հայ Բողոքական Եկեղեցին կտրենայ բարեկարգուել և
բարոյական ու ընկերային առաջնորդութեան դեր մը
ստանձնել այս ազգին մէջ: Հայ Բողոքականութիւնը
այս օր իբրեւ եկեղեցի իր հաւատալիքներու և բեմի
հակասութիւններով, և իբրեւ հասարակութիւն կեդրո-
նաղանց և բաժանեալ ամեն ուրեք, կատարեալ անիշխու-
նականութիւն է: Հայ Բողոքականութիւնը ի ներկայիս
Գահիրէ և Ալեքսանդրիա, Հալէպ և Պէյրութ, Սօփիա
և Աթէնք, Մարսիլիա և Բարիդ, Նիւ Եորք և Ֆրէզ-
նո չէ նոյն եկեղեցին և հասարակութիւնը, միացնող
կապը անուն մ'է, բայց եկեղեցին ամբողջական անդլուխ
է և անկարգ, հակառակ այն յայտարարութեան թէ
Եկեղեցւոյ գլուխը Քրիստոս ինք է: Ամեն ուրեք, ուր
Բողոքական համայնք մը կայ, խնդիր չէ թէ փոքրու-
թիւ, աւանդական եկեղեցին քով կը գտնուի «Եղ-

բայրութիւն» մը, որ թէեւ այդ եկեղեցւոյ ծոցէն դուրս
եկած է, բայց չի ճանչնար անոր աւետարանական հան-
գումանքը, աւանդական եկեղեցին ալ եղբայրութիւն-
ները կը նկատէ հերձուածներ: Աւանդական եկեղեցի
ըսելով ի հարկէ կը հասկնանք շարունակութիւնը Աւե-
տարանական առաջին եկեղեցւոյ, զոր մեր հայերը
հիմնեցին Կ. Պոլսոյ մէջ իննսուն տարիներ առաջ Հա-
յաստանեայց Աւետարանական անունի տակ յատուկ
յայտարարութեամբ թէ իրենց հաւատքի կանոնը Սբ.
Գիրքն է և հանգանակը Նիկիականը, զոր կ'ընդունի
ալ Հայոց Եկեղեցին:

Այս օր Հայ Բողոքական Եկեղեցիներու մէջ հաւա-
տալիքներ մէկէն միւսը մեծապէս կը տարբերին և ինչ
որ մէկ բեմէն այդ անունի տակ կը քարոզուի, միւս
բեմէն կը հերքուի և կը դատապարտուի: Նիւ Եորքի
Հայ Աւետարանական Եկեղեցին իր յայտարարութեան
մէջ Չորս Աւետարանները միայն կը ճանչնայ որպէս
«Աստուծոյ խօսքին դանձտրանք», և ոչ թէ միբողջ
Սբ. Գիրքը, այսինքն Հին և Նոր Կտակարանները և
այսպէս տարբերութիւն մը կը դնէ Յիսուսի Աւետարա-
նին և Առաքելական Թուղթերու միջեւ, առաջինը ըն-
դունելով իսկականը և վերջինները համարելով մեկնու-
թիւնը, և խօսքը չկայ Հին Կտակարանին, որ կը նը-
կատուի իբրեւ երրոյական պատմութիւն և գրականու-
թիւն միայն, առանց այն յարաբերութեան, որով Նոր
Ուխտի Քրիստոսը կը լինի Հին Ուխտի խոստացեալ
Մեսիան: Նիւ Եորքի Եկեղեցին իր յայտարարութեան
մէջ զՅիսուս կը դառննի իբրեւ «Գերագոյն Յայնսու-
թիւնը Աստուծոյ» տարբերութիւն մը դնելով այսպէս
Որդւոյ Մարդոյ և Հին Ուխտի մարդաբաններուն միջեւ,
բայց չի խոստովանիր զՅիսուս իբրեւ Որդի Աստուծոյ,
դոյսկից Հօր Աստուծոյ ի յաւիտենից, այսինքն «Աս-
տուծոյ յԱստուծոյ, Աստուծոյ ճշմարիտ, ծնունդ և ոչ

տրարած», ինչպէս բանաձևւած է Նիկիտական Հանգա-
նակը: Այս չէ յայտարարութիւնը Գալիֆոբիոյ մէջ
Բէսէտինայի Հայ Աւետարանական Եկեղեցւոյ՝ հովիւին
Վեր. Ա. Եղոյսանի, հիմնովին ատրբեր, միշտ հաւա-
տարիմ այն աւանդութեան, որ եղած յայտարարութիւնը
Հայաստանեայց Առաջին Աւետարանական Եկեղեցւոյ
սկիզբը իր կազմութեան: Նոյն է փոխադարձ գիրքը
Գահիրէի մէջ Էզզէքիէյի Ժողովական՝ և Նուպար Փա-
շա փողոցի վրայ Ազատ Եկեղեցւոյ: Աւետարանական
անունի տակ դաւանական այս հակասութիւնները և
գիմամարտութիւնները չեն կրնար շարունակուել եր-
կար. Հայ Բողոքական Եկեղեցին զէպի բարեկարգու-
թիւն առաջին քայլը պիտի առնէ վերցնելով նախ հա-
ւատալիքներու և դաւանութեանց հակասութիւնները
և ազատելով եկեղեցին բեմին անիւսանականութենէն:

Հայ Բողոքական եկեղեցիներու մէջ բեմին անիւ-
սանականութիւնը և դաւանական հակասութիւններ ար-
դիւնք են քարոզիչներու և հովիւներու ոչ այնքան ա-
զատական որքան թերի դաստիարակութեան: Գահիրէի
Աւետարանական բեմերէն ձգելով պահ մը ուրացումը
Քրիստոսի յարութեան նման պատմական զէպքի մը,
որ հիմն է քրիստոնէական հաւատոյ, կան և երկրորդա-
կան պարագաներ, որոնք ցոյց կու տան ուղղափառ հա-
կումներ ունեցող քարոզիչներու ու անբաւարար վար-
ժողութիւնը: Երբ Սըր Օլիվըր Լոճէ իբր «ամերիկացի»
հոգեպաշտէ վկայութիւններ կը բերուին ի նպատակ յա-
րութեան, երբ Այնշթայնի ակնարկութիւններ կը լինին
իբր թէ չափազանքէն ապացուցած լինի հանդերձեալ
կեանքի իրականութիւնը, և կամ երբ Ծննդոց Գիրքին
մէջ Աստուծոյ որդւոց ամուսնութիւնը մարդոց աղջիկ-
ներուն հետ կը մեկնաբանուի որպէս զուգաբարութիւնը
հրեշտակաց Կայէնի աղջիկներուն հետ, որոնք գեղեցիկ
էին, չենք կրնար խորհիլ թէ այս քարոզիչներու ստա-

ցած տրտաքին գիտութիւնը և կրօնական վարժողու-
թիւնը թերի են և անբաւարար: Սըր Օլիվըր Լոճէ,
երբեմնի նախագահը Բրիտանական Արքայական Կաճա-
ռին, կրնայ «ամերիկացի» լինել իր տապաւանած ախա-
ղասով, որ անգլիական է միայն, քարոզիչը կարողացած
է Լոճի գիտական գիրքերէն մին, կարելի է վստահիլ
թէ Այնշթայն մաթեմատիկոսէն փորձած լինի ապացու-
ցանել անգլիկանական կեանքի իրականութիւնը, քանզի
ինչ տաճարութիւն կայ չափական տարողներու և հոգե-
կան ճշմարտութեանց միջեւ, և հրեշտակներ ունին
արդեօք սեւ և սևային զգացումներ որ ցանկան մար-
դոց աղջիկներուն և յարաբերին անոնց հետ: Բայց ա-
ստիցմէ աւելի այլանդակութիւններ կ'ստացուին Գահի-
րէի Հայ Աւետարանական բեմերէն, և ամէն ինչ բայց ոչ
Աւետարանները հարազատ, քանի որ կարգ մը գլուխ-
ներ կը հանուին որպէս անվաւեր և յատասմուտ, գը-
լուխներ ամբողջ, որոնք Յիսուսի Սբ. Հոգիէ ծնունդին,
Անոր գործած հրաշքներուն և գերեզմանէ յարութեանը
վկայութիւններ են: Բողոքական բեմին հայ քարոզիչ-
ները, յարգելով բացառութիւնները, հապճեպով պատ-
րաստուած են տաճարակ իրենց պաշտօնին, անոնք
արկածով նկատուած են հոն և քիչերը կ'ստեմով. տա-
ռածարանական ճամարաններու մէջ անոնց ժամանակը
գրաւուած է Սբ. Գրոց Բանին գիտութեան տակ ի սնոր
քնադատութեամբը: Հայ Բողոքական Եկեղեցին զէպի
բարեկարգութիւն երկրորդ քայլը պիտի առնէ մզկիով
իր հոգեւոր պաշտօնէութիւնը Սբ. Գրոց իսկական գի-
տութեան և յայտարարելով անգամ մ'ալ թէ Սբ. Գիր-
քն է ամբողջ՝ միակ կանոնը հաւատքի և կեանքի:

Հայ Բողոքական բեմերէն զէպի Մայր Եկեղեցին
արտայայտուած համակրութիւնները կ'ընդունիմ թէ ան-
կեղծ են, բայց անոնք չեն բղխիր ճշմարիտ գիտակցու-
թենէ: Ներսէս Շնորհալիի կարգ մը շարականները և

աղօթքները դրուած են որպէս յաւելուած Բողոքական Նորգործին հոլին, բայց անոնք սովորական, ինչպէս կիրաւնորոշող պաշտամանց միջոցին չեն գործածուիր և ժողովուրդը օտար է անոնց բանահիւսութեան և երաժշտութեան: Բողոքական քարոզիչի գրադարանին մէջ չէք գտնուիր Հայ եկեղեցւոյ աղօթագիրքը և շարականացը որպէս աղբիւր ներշնչման, չէք գտնուիր Ներսէս Շնորհալիի Ընդհանրականը, Նարեկ վկայութիւններով Սբ. Գրքէն, ոչ ալ Գրիգոր Պատուելի Փէշտիմալճեանի Լուսաւաւիլը, որ մեկնութիւնն է Նիկիական Հանգանակի ըստ Հայ եկեղեցւոյ հաւատարմութեան, Հայ Բողոքական եկեղեցւոյ հովիւներէն քիչեր ահա՞ չեն Մեկքիսեդէկ Վրդ. Մուրատեանի Պատմութիւնը Հայաստանեայց եկեղեցւոյ կամ Օրմանեան Պատրիարքի Հայոց եկեղեցին, Հայ Բողոքական բեմերէն չեն կարգացուիր Նարեկացւոյ աղօթքները, ժողովուրդին անմասնօթ են այդ աղօթքներու թախչքն և ոգին: Հայ Բողոքական բեմերէն ամէն տեսակ աղօթքներ կը մատուցուին ըստ արամադրութեան հովիւին, բայց չեն յիշուիր էջմիածնի և Կրիկիոյ կաթողիկոսները, Երուսաղէմի և Կ. Պոլսոյ պատրիարքները, մաղթանքներ չեն ըլլար Հայաստանի Հանրապետութեան համար, որպէս զի պաշտօնատարք արդարութեամբ և Աստուծոյ երկիւղովը կառավարեն երկիրը: Հայ Բողոքական եկեղեցին դէպի բարեկարգութիւն երբեք չալլը պիտի տանէ (*) աղգայնա-

(*) Եթէ կը խօսինք եկեղեցւոյ ազգայնացման վրայ, առաջին պայմանը կ'ընդունինք բեմի եւ պաշտաման լեզուն, որ պէտք է հայերէն լինի. Թրքերէնը Սուրիոյ բողոքական եկեղեցիներուն մէջ այս հայեցակէսէ դեռ նախընտրուի կը վայելէ հայերէնի վրայ. Աղբիւսանդիոյ նման հայաւաս կեդրոնի մը մէջ, բողոքական եկեղեցւոյ հովիւր քահանայի լի վեր քրքերէն միայն կը փառագէ, քեւ Սբ. Գիրքէն ընթերցումներ եւ երգեսցումներ կը կատարուին հայերէն:

ցումովը իր ձեւերու և պաշտաման դրութեան, բայց առայդ պէտք է որ քարոզիչները և հովիւները դաստիարակուած լինին աղգային ոգիով, գիտնան Հայ եկեղեցւոյ պատմութիւնը, մարտիրոսութիւնը և հոգեւոր գրականութիւնը, և ասոնք պատճառ չեն որ տրդիւնն ստուծը Քրիստոսի Կրօնքինակաւ Աստուծաբանութեան և հաւանքին բարձրագոյն քննադատութեան ծանօթանալով Տրայլըրի և Մքինթոնի նման աղտաւական վարդապետաց խորհուրդներէն:

Աղգայնացումը չենք կրնար ծայրայեղութեան տանիլ, Հայ եկեղեցւոյ աղօթքներէն և շարականներէն ու մանք ընտրողարար ժողովրդականացնելով հանդերձ պէտք է պահել Բողոքական Ներսիսի մէջ պատմական երգերու թարգմանութիւնները: Ինչպէս «Ալ մօտ ըլլամ Քեզի», «Մի խաչեալ Փրկիչ Քրիստոս», (*) «Աստուած մեր բերդ է հաստատուն», (**) «Լոյս բարերար տիրոջ մէջին մէջէն», (***) «Իմ առնա է յերկին» եւայլն, քանզի այս երգերը ունին իրենց պատմութիւնը, անոնցմէ ներշնչուած են միլիոնաւոր ժողովուրդները Եւրոպայի և Ամերիկայի, անոնք սեպտականութիւնը չեն երկրի մը, այլ ժառանգութիւնը քրիստոնեայ աշխարհի:

Հայ Բողոքականութեան ուրիշ մէկ տեսութիւնը որպէս հասարակութիւն միատարր չլինելու պարագան է, այսինքն կարգապահական: Հայ Բողոքականներ Մեծ Պատերազմէն առաջ Թուրքիոյ մէջ աղգութիւն մ'էին, ունէին իրենց աղգապետը, որ ժողովուրդը կը ներ-

(*) Լուսեր է երգին հեղինակը:

(**) Քարսինալ Նիւմէն է երգին հեղինակը. գրած է Անկիւխան եկեղեցին ձգելով Պապականութեան յարած գրեթէ:

(***) Խոռէն Արքեպ. Լուսինեան է բարգմանիչը երգիս, որ բողոքական Ներսիսի գեղեցկագոյն հոգեւոր արքեպ. է:

կայացնէր Սուլթանին: Այս օր Թուրքիոյ մէջ հայ բողոքականներ տղգութիւն, միլիթ չեն, այլ կրօնական փոքրամասնութիւն մը: Սորհրդային Հանրապետութեանց Միութենէն դուրս Հայ Բողոքականք մօտաւորապէս երեսուն և հինգ հազար են, ինչ որ ամբողջ գաղութահայութեան մէկ քսաներորդն է միայն: Ամերիկա, Ֆրանսա և Սուրիա Հայ Բողոքական եկեղեցիներ թէեւ միութիւններ կազմած են, սակայն Յունաստան, Պուլկարիա և Եգիպտոս չկան այսպիսի միութիւններ և մեկուսացած գոյութիւն մը միայն ընդքարչ կ'աձեն առանց ներքին աճումի և զարգացման: Առանց հետեւները երթալու որպէս զխաղ մը տեղւոյն վրայ կրնամ վկայել թէ Եգիպտոս, Գահիրէի և Աղեքսանդրիոյ եկեղեցիներու միջեւ այսպիսի միութիւն մը Հնարարներ միայն կրնար բլլալ և նիւթական արգելիչ պատճառներ չկային, սակայն չեղ հաշիւները գերակայողներու և պակասը սիրոյ և վստահութեան իրարմէ հեռու և իրարու օտար պահած են այս երկու եկեղեցիները, որոնք մշտական սպառիչ վէճերու մէջ թողուած շատ ալ պատահութիւն գտած չեն մտածելու Աստուծոյ թողաւորութեան վրայ: Եւ գաղութահայութեան մէջ այս օր, ուր բողոքական եկեղեցիներ վերահաստատուած են, անոնց կողքին սակաւ երեւան կ'իյն և «հոգեւոր եղբայրութիւններ», որոնք կենցաղական և դաւանական գալթումներու հետեւանքով հեռանալով աւանդական բողոքականութենէ չեն մաներ այդ եկեղեցիներու միութեան մէջ և չեն մտանակիր անոնց ատրեկան համագումար ժողովներուն: Սուրիոյ մէջ զօրութիւն են «եղբայրութիւնները», որոնք բոլոր հաւատացելոց հաւատարմութիւնը ընդունելով որպէս հիմ առանց կարգի ատրեկութեան զատէն միութիւն մը կազմած են, ունին իրենց պաշտօնութիւնը «Մարտիրոս»ն, հակամարտ և ընդգիծող դիր «Նոր Աւետարներ»ի, որ բերանն է Սուրիոյ Հայ

Աւետարանական Միութեան: Հայ բողոքականներ Գահիրէ և Աղեքսանդրիա թէեւ ութ հարիւր չունչ կը հաշուեն, սակայն ժողովական, Մկրտական, Գալստական, Աստուծոյ եկեղեցի և Ազատ եկեղեցի անուններու տակ հերձուածներու վերածուած իրարու զօրութենէութիւնը կը տկարացնեն, և «եղբայրութիւններ» որոնք փրկուածներու ժողովներ են, երկուքի բաժնուած զիրար կը դատեն որպէս «կորսուածներ»: Աւետարանական այս հերձուածներու մէջ չիկայ եկեղեցի մը, որուն վրայ ձեռք դնես և ըսես սա է Հայ Աւետարանական եկեղեցին և հաւարակութիւնը: Նոյն է պատկերը հայ աւետարանականներու ամենուրեք, վիճակ մը անկարգապահ և անհամբաշխ, կեդրոնախօյս և կեդրոնազանց: Հայ Բողոքականութիւնը իբրեւ եկեղեցի և հաւարակութիւն դէպի բարեկարգութիւն չորսուող բայլը պիտի աւնէ հաստատելով Հայ Աւետարանական եկեղեցիներու Դաւանակցութիւն մը, առաջ իրաւասութիւն կեդրոնական հեղինակաւոր մարմինի մը, որ խօսի յանուն Հայ Աւետարանականութեան, բայց տառայաջողութեւ համար պէտք է որ հերձուածները վերանն և եկեղեցին ներկայանայ որպէս մէկ ժողովը հաւատացելոցներու, որպէս հաւարակութիւն մը միաստորր, ջանալով ձեռք բերել այդ հանգամանքի ճանաչումն ալ տեղական կառավարութիւններէ, քանզի Մերձասոր Արեւելքի գաղութներուն մէջ, ոչ մէկ տեղ, նոյն իսկ Սուրիա, Հայ Բողոքականութիւնը ճանչցուած չէ դեռ որպէս կրօնական ուրոյն հաւարակութիւն, և այդ վիճակին հետեւանքը լինելով զուրկ մնացած է կրօնական համայնքներու յատուկ դատական առանձնաշնորհումներէ:

Հայ Բողոքական եկեղեցիներ այս օր Եգիպտոս, Սուրիա, Պաղքաններ, Ֆրանսա և Ամերիկա աշխարհականացած ընկերային ակումբներու և լսարաններու վերածուած են: Բողոքական բեմը բարոյական և հո-

գեւոր ոյժ մ'էր երբեմն, այս օր խոնարհած է անոր ազդեցութիւնը, ժողովուրդը, որ կը յաճախէ եկեղեցի, կը բաժնուի երկու մասի, տուրք վճարողներ եւ չվճարողներ։ Եւ որ ասուք մը կը վճարէ բնական, անգամ է եկեղեցիին և կը վայելէ իրաւունքը ընտրելու և ընտրուելու։ Գլխաւոր դերը ընտրութեանց մէջ կանանց է, որոնք խնամիական խումբեր կազմած քուէներով կ'ապահովեն իրենց այրերուն անդամակցութիւնը եկեղեցւոյ վարիչ ժողովներուն, և ասոր ալ արդիւնքը լինելով Էդուէքիէյի նման եկեղեցիի մը մէջ, որ վաթսուս անդամներ և անդամուհիներ կը հաշուէ, անպաշտօն այր մարդ չկայ, բոլորն ալ թողական և հոգաբարձու են։

Հայ բողոքական եկեղեցիներու մէջ, ինչպէս է պարագան Էդուէքիէյի, այսինքն Գահիրէի Աւետարանականին, հաւատոյ հրապարակային խոստովանութանէ յետոյ Սբ. Հաղորդութեան Սեղանին մասնակցելով եկեղեցւոյ անգամ լինելու աւանդական սովորութիւնը վերցած է։ Այրեր Հաղորդութեան Սեղանին չեն մօտենար, քանզի քաւութեան չեն հաւատար, կ'ինքն միայն կը մասնակցին և այրեր կը մնան հանդիսատես. անհաւանական չէ որ կոնայք ինչպէս Ամերիկայի մէջ, հոս ալ օր մը սովորին բանալ Հաղորդութեան Սեղանը, բեկանել հոգը և մատակարարել զինին, ասով հովանական վերջին ալ օրհնութիւնը։ Բողոքական եկեղեցին դէպի բարեկարգութիւն ստոյգ քայլ մը պիտի առնէ, ծառայեցնելով եկեղեցին իր իսկական նպատակին, որ է բերել Քրիստոսի կեանքին նմանութիւնը հաւատացեալներու կեանքին մէջ և եկեղեցին իր առաջնորդութիւնը կիսնելէն չէ որ պիտի սպասէ։ «Հոգեւոր եղբայրութիւնները» չեն կրնար փրկել Բողոքական եկեղեցին, քանզի ինչ ալ ըլլան այդ շարժման տուն տունը պատճառները, անոնք չեն կրնար ազդել եկեղեցիին վրայ, ցորչափ

հերձուածեալ են իրենց մէջ։ Փրկարար դերը Հայոց եկեղեցիին է իր հաւատալիքներով և հանգանակով, իր մարտիրոսութեամբ և վկայութիւններով, բեմ մը պէտք է խոստան և քահանայութիւն մը ոչ թէ անհրաժեշտօրէն կուսակրօն, բայց սրբակրօն, որ առաջնորդէ ժողովուրդը որքան Աւետարանի պատգամներով նոյնքան և իր կեանքով։ Հոգեւոր լսարանի մը պահանջը զգալի է այս օր եկեղեցիին գուրս, հոն, ուր աղանդները կը գործեն։ Հայ բողոքականութիւնը իրբեւ տղատական եկեղեցի ցարդ եթէ իր ներշնչումները ստացաւ Ամերիկայի ժողովական եկեղեցիին, այսուհետեւ ան իր գոյութիւնը կրնայ պահել տարելով մօտը միայն Մայր եկեղեցւոյ, որուն հետ կապուած է արեամբ, և Հայոց եկեղեցին չեն իր բուրվառը և խունկը, այլ աղօթքները հոգեպարար, որ կը բարձրանան իր կամարներէն, Հայոց եկեղեցին չեն իր խորանը և վարագոյրը, այլ անոնց ետին խորհուրդը Սբ. Պատարագին իսկական մարմինովը և արեամբը Քրիստոսի, որուն հողորդ կը լինին հաւատացեալները։ Այս վսեմ հաւատքը խորհուրդովը գոյափոխութեան, զոր կ'ընդունի Լուսաբական եկեղեցին ալ, աւելի փրկարար է քան ուրացումը Քրիստոսի մահուամբը կառարկած քաւութեան, որ այնքան ընդհանուր է այս օր «Հայ Աւետարանական» անունը կրող եկեղեցիներու։

Հայ բողոքական եկեղեցիին մէջ այս օր կը պակասին բնական պատկառանքը և արժանի յարգանքը դէպի երէցը կամ հովիւը եկեղեցւոյ։ Ի բացակայութեան հովիւին անտէր բնութիւնը թոյլատրուին և ինչ ինչպէս Գահիրէի և Աղեքսանդրիոյ եկեղեցիներու պարագային, ամուսնական անհաւատարմութիւնները պաշտպանող գործակալներ և իրենց խնամութիւնը փեղկերուն մէջ ցնծուհիներու պատկերները ցուցադրող վաճառարներ։ Զեւոտելեալ երէցը կամ հովիւը կը նախատուի գու-

հիկ որակեւններով անոնց կողմէն, որոնք պատասաղ և աղմկող կանոնաց քուէներովը ընտրուած կը մասնակցին «Եկեղեցական» կոչուած ժողովի նիստերուն, միւս կողմէն երէցներն ալ մէկ եկեղեցիէն միւսը հրապարակաւ զիրար կը վարկաբեկեն նուաստացուցիչ վերադրումներով, որոց կը վկայեն երեք տարի առաջ Վերադարձուելիներ Ս. Մելգոնեանի(*) և Խ. Սարեանի կողմէն հրատարակուած գրքոյկները «Մեր Եկեղեցիները» և «Աստուծոյ Եկեղեցին» անուններու տակ, առաջինը հայատառ թրքերէն։ Գահիրէի եկեղեցին աղքատներու համար չունի հոգածութիւն, անոր սղերատուոր աղքատները բռնի դուրս կը քշուին ժողովարանէն և աղքատաց զանձանակին նիհար հասցիթը կը յտակացուի բեմի ծախքերուն։ Եկեղեցւոյ հիւժախտաւոր զաւակները կը լքուին իրենց դաժան բախտին, անոնք իրենց ասններուն մէջ կը մեռնին անխնամ և անօթի, երբ եկեղեցին կը հաշուէ հարուստներ, որոնք ճոխութեան մէջ կը լողան և վաչխառութեամբ շահուած տպարանքներու մէջ կը բնակին։ Կանայք ունին առանձին օղովածողակներ, որոնց կ'առաջնորդէ հովիւը, բայց ողորմութիւնը օտար տաւաքինութիւն մ'է անոնց, քանզի իրենց սորված քրիստոնէականին համեմատ (**) մարդս հաւատքով կ'արդարանայ և ոչ թէ բարի գործերով, գութը անոնց համար չէ ցողը շողակաթ, որ կ'իջնէ երկինքէն որպէս արցունքը հրեշտակաց և կ'օրհնէ առողջը և ընդունողը, կը պոկսին Սո-

(*) Վեր. Ս. Մելգոնեան իր գրեպիկն մեջ «Մեր Եկեղեցիները» կ'ամբաստանէ Ասուծոյ Եկեղեցին — Church of God — նաեւ անունով որ այս վերջինս բողոքական յարանուանութիւնները կը նկատէ Կաթողիկ Եկեղեցւոյ որպէս պոռնիկ դուստրեր։

(**) Հռովմ. Գ. 28։

ղմէներ, Յովնաններ, Կղէովպեան և Զերեթեան Մարիամներ, որոնք իրենց ստացուածքովը ծառայեցին մեր Տէրն Յիսուսի, մինչ նա յաշխարհի էր, և լացին անոր ևսեւէն, երբ նա խաչը ուսին վրայ կը բարձրանար Գողգոթային վեր։ Անոնց մէջ ամենէն եկեղեցուսէրը ավիտ մը կը նուիրէ բեմին հրապարակաւ կամ ժողովարանի խորխուր երգարանները նորոգելով իր անունը արձանագրել կուտայ գիրքին կողքին վրայ որպէս մեծագործութիւն։

Կիրակին Հայ Բողոքական Եկեղեցւոյ համար չէ այլևս օրը Սուրբ և Տէրուանական, ան դադրած է ինքնուրոյն օր մը լինելէ. արգի հայ աւետարանականը չի կարգար Աւետարանը, եկեղեցին քաշողութիւն չունի նոր սերունդին համար, թափուր են ժողովարաններու նստարանները, անոնք որ ըստ սովորութեան ներկայ կը լինին պաշտաման, կէս օրէ յետոյ կ'երթան սինեմաները զուարթ տեսարաններ վայելելու, կամ սրճարանները կը ժամադրուին քալիլու խաղալու։ Հայ Բողոքականութիւնը ի ներկայիս Յայնուութեան Գրքին մէջ Աստուծոյ հովանի եկեղեցիներու հարազատ պատկերն է, (*) չարժամ է անոր աշտանակը, և ես կը տեսնեմ հոն ստուերները լացող հրեշտակներու։ Բացայայտ է ուրեմն թէ, Հայ Բողոքական Եկեղեցին չի կրնար լուսաւորչականալ երբ եկեղեցին ինքը այլոսեալ է և անքրիստոս։ Հայ Բողոքական Եկեղեցին կը վերականգնի, անոր աշտանակը կրկին կուտայ իր լոյսը աստուածավառ, երբ ան կը լինի քրիստոսակեդրոն միութիւնը հաւատացելոց։ «Հոգեւոր Եղբայրութիւնները» իրենց կեանքովը մեկուսացեալ, միւս բնեւուն են հայ բողոքականութեան. անոնք՝ այրեր և կրկներ, Աստուածաշունչ Մատենաբար իրենց անութիւններուն տակ և Եր-

(*) Գիրք Յայնուքեան Գլ. Բ. 5։

գարանը իրենց գրպանը, ամբողջ կիրակին կը վազեն մէկ աղօթափողովէ միւսը և գիշերը ուշ ատեն յոգնաբեկ կ'իջնան իրենց մահիճներուն վրայ գոհունակ զգացումով թէ փրկուած են: Աշխատուոր համեստ դատակարգն է Հոգեւոր Նղբայրութիւնը, զրկուածներ առհասարակ, արժանի կարեկցութեան, որոնք մոռցած զուրսի իրական աշխարհը և պայքարը կեանքի, կ'աղօթեն հոնապաղ և կը սպասեն, ինչպէս Առաքելոց ժամանակի նախաքրիստոնէայք, Գալսաեանք Քրիստոսի, որ կ'ուշանայ: Հայ Աւետարանականութիւնը ի ներկայիս կը տարուբերի յանդուգն ուրացութեան և հիւանդաւորն աղանդաւորութեան միջեւ: Վերսիս ծնունդի վրայ խօսող եկեղեցին կ'ապրի դեռ բարքերը հին մարդուն, անփոյթ՝ անարդարութեանց և թշուառութեան, որով կը տառապի ընկերութիւնը: Նոր առաքելութեան մը պէտքը աւելի քան երբէք զգալի է, և մենք կը սպասենք անոր ոչ թէ Նոր Աշխարհի այլ այլակ յարանուանութիւններէն, այլ Հայոց եկեղեցիէն, որուն գուետին է Հայաստանեայց Աւետարանականը արեամբ և կրակի մկրտութեամբ: Կը հաւատամ թէ Հայ եկեղեցին ազգայինով միայն չէ, այլ ազգայինէ աւելի հոգեւոր իր շունչով պահած է ցարդ իր ծոցին մէջ ապրող ժողովուրդը: հոգեւոր այդ շունչը, զոր ունեցան Մարգարէները Հին Կառկարանի և Առաքելները Նորին, պէտք է անցնի Հայ ~~այս~~ Բողոքական եկեղեցիներու ալ մէջէն, քանզի այդու միայն հնարուոր է հաւատացելոց զգալ Աստուծոյ ներկայութիւնը պաշտման մէջ և փոխուելի հին կեանքէ նորին սիրելով զԱստուած որպէս իրենց Հայրը երկնաւոր, և ընկերը իրենց անձին պէս:

3

gym

PRINTED IN EGYPT